

Helsedirektoratet
postboks 220, Skøyen
0213 OSLO

Vår ref:
24/00580-2

Saksbehandler:
Lise K. Raffelsen Hope

Dato:
18. oktober 2024

Svar på høringsutkast Bruker- og pårørendemedvirkning i rus- og psykisk helsefeltet

Barneombudet takker for anledningen til å gi innspill til nasjonale faglige råd for bruker- og pårørendemedvirkning i rus- og psykisk helsefeltet.

Strukturen i veilederen fungerer godt og gjør den lett å manøvrere i. Det er positivt at formål, begrepsdefinisjoner og grad av normering er omtalt innledningsvis.

Vi er også glade for å se at det er gitt råd om en recovery-orientert tilnærming. Økt livskvalitet gjennom mestring og trygghet er viktig for barn og unge, både som brukere og som pårørende.

Vi anbefaler at

- råd gis normeringen «skal» der hvor begrunnelse er gitt av lov eller forskrift
- barn og unges rett til å medvirke kommer tydeligere frem på system- og tjenestenivå
- barns rettigheter som pårørende gis et eget råd

Normering av råd

Barneombudet ser behovet for å gi konkret faglig veiledning til kommunal helse- og omsorgstjeneste og spesialisthelsetjeneste innen rus og psykisk helse, og at dette enkelte ganger vil gå lenger enn det som følger direkte av loven. Vår erfaring er at råd formulert som «bør» dessverre ofte ikke blir prioritert i praksis, selv om det er en sterk anbefaling. I en presset hverdag med begrensede ressurser må de likevel ofte vike. Hvorvidt plikten formuleres som «skal» eller «bør» vil derfor kunne ha betydning for hvorvidt det blir gjennomført i praksis.

Barneombudet ber direktoratet vurdere om enkelte anbefalinger formulert som «bør», heller skal gis normeringen «skal».

Noen av anbefalingene ligger tett opp til det som er lovpålagt, og noen steder er de lovpålagt, slik at de kan formuleres som «skal». Der anbefalingene avviker noe fra det som er lovpålagt,

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

anbefaler vi at direktoratet heller gjør mindre formuleringer i teksten, eller formuleres som «skal» der hvor begrunnelse er gitt av lov eller forskrift og deler opp anbefalingene mer. For eksempel kan med fordel rådet «Ledere i rus- og psykisk helsefeltet bør ha kunnskap om bruker- og pårørendemedvirkning og vite hvordan relevante aktører kan medvirke i utforming av helse- og omsorgstjenestene» (s. 13) endres slik at «skal» plikten kommer tydelig frem. En måte å omformulere det på kan være «Ledere i rus- og psykisk helsefeltet skal ha kunnskap om bruker- og pårørendemedvirkning. De bør derfor vite hvordan relevante aktører kan medvirke i utforming av helse- og omsorgstjenestene».

Barn og unges rett til å medvirke

Barneombudet er glad for å se at barn og unges rett til å medvirke ved valg av tjenestetilbud, undersøkelses- og behandlingsformer er formulert som et eget råd og med normeringen «skal». Videre at det er gitt konkrete beskrivelser av hvordan dette kan ivaretas.

Vi savner imidlertid en tydeligere presisering av barns rett til å medvirke også under del 1 og del 2 i veilederen, altså på system- og tjenestenivå, og at det vises til barns rettigheter i de tilhørende begrunnelsene.

Ifølge Grunnloven § 104 har barn rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv. Barns rett til å bli hørt gjelder både på system- og individnivå. Denne retten gjelder i enhver saksbehandling som angår dem, også i møte med helsetjenestene. I utkastet vises det til at «Mange bruker- og pårørendeorganisasjoner, ansatte i tjenestene og andre kompetansemiljø formidlet at tjenestene må bli bedre på brukermedvirkning for barn og unge.» (s.54)

Barnekonvensjonens fire grunnleggende prinsipper skal være førende i alle saker om barn; barns beste skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger - på system- og individnivå - som berører barn (artikkel 3), alle barn har rett til liv og utvikling (artikkel 6) og vern mot diskriminering (artikkel 2), samt at barn har rett til å gi uttrykk for sin mening og denne skal tillegges vekt i tråd med barnets alder og modenhet (artikkel 12). Barnekonvensjonen artikkel 4 krever at staten skal sikre at fagpersoner har kunnskap om konvensjonens innhold, men også ferdigheter i hvordan rettighetene og prinsippene skal ivaretas. Dette må alle som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med barn og unge kjenne til.

Både ledere og ansatte i kommunal helse- og omsorgstjeneste og spesialisthelsetjeneste innen rus og psykisk helse må ta hensyn til barns rettigheter og vurdere barns beste i alle saker som angår barn. For å underbygge dette, anbefaler vi derfor at det under begrunnelser gjennomgående vises til GrL §104 og barnekonvensjonens artikler 3 og 12.

Barn og unge som pårørende

I tilknytning til råd «Ansatte i rus- og psykisk helsefeltet bør i dialog med bruker og pårørende, avklare forventninger, muligheter og ønsker knyttet til pårørendeinvolvering og samarbeid» (s.56), er barn og unge som har pårørendeoppgaver gitt et eget avsnitt.

Sykepleien gjennomførte i 2022 en undersøkelse om barn som pårørende. Denne viste at rundt 44 prosent av respondentene (av cirka 1600) kjente godt eller svært godt til helsepersonells lovpålagte plikt til å ivareta mindreårige barn som pårørende sine rettigheter. Videre viste den at «Bare vel 4 av 10 sykepleiere oppgir at deres arbeidsplass har rutiner og retningslinjer for å ivareta barn som er pårørende, ...» og «Under halvparten av sykepleierne i undersøkelsen oppgir at deres arbeidsplass har rutiner og retningslinjer for ivaretagelse av barn som pårørende. De som i størst grad oppgir å ha slike rutiner og retningslinjer, er i denne undersøkelsen - sykepleiere ansatt innen psykisk helsevern og rusomsorg»ⁱ Det kan være grunn til å anta at dette ikke er særskilt for disse respondentene. Viser her til høringsutkastet som refererer til Fafo som «... påpeker behovet for å involvere og ivareta pårørende i større grad, særlig barn som pårørende.» (s.54)

For å gi barn og unges rettigheter som pårørende større oppmerksomhet, anbefaler vi derfor at direktoratet vurderer om dette blir formulert som et eget råd. Det kan da for eksempel gis formuleringen «Ansatte i rus- og psykisk helsefeltet skal sørge for at barn og unge som pårørende sikres nødvendig informasjon, oppfølging og medvirkning» og med referanse til helsepersonellovens § 10a.

Ett av effektmålene i utkastet er at «Etablerte verktøy innen bruker- og pårørendemedvirkning er implementert i tjenestene.» (s. 4) Nye råd og veiledere krever tid og ressurser for å bli implementert og virke til beste for dem det er ment for. Barneombudet foreslår at en ved utrulling av rådene søker å identifisere hvilke implementeringsstøtte kommunal helse- og omsorgstjeneste og spesialisthelsetjeneste innen rus og psykisk helse trenger og kan nyttiggjøre seg.

Med vennlig hilsen

Ivar Stokkerei
fagsjef

Lise K. Raffelsen Hope
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.

ⁱ <https://sykepleien.no/2022/04/under-halvparten-har-rutiner-ivareta-barn-som-er-parorende>